

SOCIÁLNE SÚVISLOSTI GLOBALIZÁCIE: GLOBALIZÁCIA AKO POSTMODERNÁ AMBIVALENCIA

THE SOCIAL CONTEXT OF GLOBALIZATION: GLOBALIZATION AS A POSTMODERN AMBIVALENCE

František Vojtech

Abstract: *The introduction states when people can cope with global challenges and how they must change their attitude and behavior. This article analyzes the history of globalization, namely what signs of globalization can we see in the writings of philosophers. The second chapter deals with the concept of trust, which in fact has become one of the central challenges of our time and definitely not by coincidence. Causes of interest in this topic are likely to be included in the following phenomena that characterize much of our times, even more than the previous epoch. In the next chapter we can see that if postmodern thinking in many ways do not reflect the real state of affairs and the actual state of mind of late-modern, globalized man. Part of the article deals with ambivalence, which means the ability of the human intellect (available emotional or attitudinal orientation) attribute to the same phenomenon (the fact, the process) both positive and negative, positive or negative review. In conclusion, the article evaluates and generalizes the consequences of globalization.*

Keywords: *Globalization, Philosophy, Global economy, Global risks, The axiom of totality, Postmodernism.*

Úvod

V tejto práci sa zaoberám vzťahmi k svetu, jeho zložitou, neprehľadnou a cudzotou, ktorá je hlavnou skúškou nielen každého človeka, ale aj každého národa a štátu. Život núti človeka denne sa vyrovnávať so zložitou okolitým svetom. Ak je človek vystavený skúške stretnutia so svetom, o to viacej je tejto skúške vystavený celý národ. Problémy dnešného sveta nemožno pochopiť iba z hľadiska dneška. Majú svoj civilizačný a historický rozmer. Fenomén, ktorý dnes média a popularizátori nazývajú globalizáciou a urobili z neho fetiš či strašiaka, nie je dieťaťom nášho veku. Je to dlhotrvajúci historický proces spoznávania sa, prelínania a zjednocovania sa ľudstva od jeho zrodu.

Od prvej priemyselnej revolúcie zosilnel stret človeka s prírodou. Máme dočinenia s dovedy neznámymi problémami, ktoré medzitým stihli prerásť na globálne hrozby najrozličnejšieho kalibru. Dejiny včerajška i skúsenosti dneška ukazujú, že globalizáciu nemožno démonizovať. Politika a ekonomika vznikajú ako sled ľudských rozhodnutí. Ľudia v zásade môžu tieto procesy kontrolovať či usmerniť želaným smerom. Globálne problémy môžu ľudia zvládnuť jedine vtedy, ak radikálne zmenia svoje postoje a začnú sa správať inak ako doteraz. To vnáša do globálnych trendov

filozofický, predovšetkým etický rozmer. To, čo sa zdá záhadou poznania, je najmä záhadou chcenia.

1 Globalizácia všeobecne

Globalizačný proces je prirodzený, nevyhnutný a do istej miery očakávateľný. Hnacím motorom je globalizácia ekonomických aktivít, ktorá prepája výrobu a trhy rôznych zemí, a to prostredníctvom obchodu s tovarom a službami, pohybu kapitálu a informácii a vzájomne previazané siete vlastníctva a riadenia nadnárodných spoločností. Globalizáciou dochádza k posunu organizácie a integrácie systémov výroby a spotreby z národnej na globálnu úroveň.

Globalizácia sa priamo či nepriamo prejavuje vo všetkých stránkach života spoločnosti, ale jej história zároveň ukazuje, že určujúci význam majú dve línie jej rozvoja. Prvou sú prevraty v technologickom spôsobe výroby, výmeny a informačnej komunikácie, ktorými sa vytvárajú materiálne predpoklady a prostriedky globalizácie. Druhú predstavuje rozmanitosť spoločensko-ekonomických foriem, prostredníctvom ktorých sa globalizačné procesy uskutočňujú.

1.1 História globalizácie (spoznávanie globálnych problémov v minulosti)

Zvedavosť človeka nemožno trvale potlačiť. Ľudia si oddávna kládli otázky o tom, ako funguje mechanizmus ľudských spoločenstiev, aká je úloha prírody okolo nás, aké mechanizmy ovládajú chod štátu, spoločnosti.

Takéto otázky a prípadne odpovede si nikdy nekládla väčšina ľudí, ale iba niektorí. Vždy bolo málo ľudí, ktorí by mysleli v dlhšom časovom horizonte, z vyššieho nadhľadu. Táto schopnosť abstraktnejšieho myslenia, pravdaže, nevzniká sama od seba. Je sčasti dielom talentu, genetického základu.

Títo ľudia dokázali nielen poznávať, ale aj rojiť. Snívať o možnom a nemožnom. Predstavovať si, že sme strojcami svojich osudov. Sme staviteľmi spoločenského poriadku okolo nás. A ak je tento poriadok zlý, krutý, nevyhovujúci, môžeme ho zmeniť. Alebo si aspoň môžeme predstaviť, ako to zmeníme. Kto sa chce naučiť globálne myslieť, musí sa venovať duševnému telocviku fantázie, fiktívnych zmien. Musíme si najprv predstaviť, že to môže fungovať inak. O tom všetkom premýšľali už od stáročí napríklad utopisti. A neskôr osvietení a neosvietení filozofi.

1.2 Filozofi a globalizácia

Medzi prieskumníkov, utopistov zaradíme najmä týchto filozofov:

o **Thomas More** (Morus, 1478 – 1535), knieža anglických humanistov s vysokou mierou humánnej integrity. Jeho fiktívny cestopis „Utópia“ vyšiel po latinsky v roku 1516 v Antverpách. Pre mnohých je dodnes blahozvesťou beztriednej spoločnosti a bibliou utopického socializmu.

Krátko pred smrťou More napísal dialóg „O úteche v protivenstve“, mužné dielo renesančného vzdelanca, ktorý vyrovnane čaká v cele na smrť. Thomasa obvinili z velezrady. 6. júna 1535 bol popravený s'atím.

Roku 1886 ho rímskokatolícka cirkev vyhlásila za blahoslaveného. Roku 1935, na štyristé výročie popravy, bol kanonizovaný ako svätec. Pri príležitosti milénia pápež Ján Pavol II. v novembri v roku 2000 prehlásil Thomasa Mora za patróna všetkých politikov a štátnikov.

○ **Tomasso Campanella** (1568 – 1639), dominikán. Bol to exaltovaný mních s horúcou krvou. Označujú ho za vizionára.

Roku 1599, pred koncom storočia, bol vzrušený, že nadíde koniec sveta a po ňom príde vysnený zlatý vek ľudstva, nové kráľovstvo Božie. Či to bolo nedorozumenie, zlomyseľnosť udavačov alebo dobrodružná nerozvážnosť, Campanella sa dostal do väzenia.

V roku 1601, ešte vo väzení, začal písať „Slniečny štát“. v roku 1603 bol odsúdený na doživotie. Odsedel si dvadsaťsedem rokov vo väzení, pápež Urban VII. zrušil rozsudok a Campanella sa dostal na slobodu. Odišiel do Francúzska, kde jeho kniha vyšla.

„Slniečny štát“ však obsahuje aj pozoruhodné myšlienky o zjednotení ľudstva. Campanella je presvedčený, že ľudstvo smeruje k jednote a blahobytu. Za záruku zjednotenia považuje cirkev a pápežskú moc.

○ **Francis Bacon** (1561 – 1626) vošiel do dejín ako politik a vzdelanec. Načrtol západnému svetu ideál rozvoja prírodných vied a techniky. Jeho prístup k vedeckému bádaniu prijala Európa za svoj. Bacon je presvedčený, že pevnejším základom novodobého ľudstva je veda. Veda však zabavená bezduchého uctievania antických filozofov. Veda sa musí obrátiť k prítomnosti a budúcnosti. Cieľom vedy je vedecký objav alebo vynález. Obohatenie sveta a ľudí.

V roku 1624 dokončil v ústraní nový spis „Nová Atlantis“. Kniha bola vydaná až v roku 1638, po Baconovej smrti. „Nová Atlantis“ je štátom, ktorý je zasvätený vede. Štát vedie rehoľa s názvom Šalamúnov dom. Baconova fantázia tu triumfovala a vzbudzovala ozajstný obdiv. Predvídal napodobenie letu vtákov, vzduchoplavectvo, automobilizmus, konštrukciu ponoriek. Nepochybne Francis Bacon je príkladom veľkej predvídavosti.

○ **James Harrington** (1611 – 1677) vypracoval ucelenú víziu ideálneho štátu, republiky. Harrington bol utopistom, ale nie utopickým socialistom. Dobre si uvedomoval, že túžbu po bohatstve nemožno odstrániť. Treba ju však držať pod kontrolou. „Stavebným materiálom republiky je ľud“. Ľud sa delí na slobodných občanov a na služobníkov. Kritériom rozdelenia je – sloboda, čiže existenčná nezávislosť. Tu je zárodok moderného anglosaského sveta: slobodný je ten, kto je hmotne nezávislý. Usiluj sa aspoň troška zbohatnúť, staneš sa slobodným občanom.

Základom spravodlivej republiky sú tri prvky najvyššej moci: senát, ľudové zhromaždenie (parlament) a výkonná moc. Formálnou hlavou štátu je najvyšší úradník senátu – lord Stratég. Vo všetkých štátnych funkciách platí prísna zásada rotácie. Úlohou zákonodarstva je eliminovať odvekú túžbu človeka po moci.

Utopisti vniesli do chápania sveta nový prvok imaginácie, z ktorého vyrastá predvídanie a modelovanie.

Je nepochybnou zásluhou *osvietenských filozofov*, že upozornili na možné následky rozvoja vied. Fascinujúce objavy rodiacich sa prírodných vied nevyvolávali u každého pocity absolútnej radosti. Nie všetko v budúcnosti môže byť lepšie a krajšie.

o **Giambattista Vico** (1668 – 1744), pôvodom z maloobchodníckej rodiny v Neapole, strávil väčšinu svojho profesionálneho života ako profesor rétoriky na univerzite v Neapole. zaujímal sa aj o filológiu, filozofiu a všetko, čo by obohatilo jeho pohľad na históriu, historiografiu a kultúru. Svoje myšlienky plne vyjadril v práci *Nová veda* (*Scienza Nuova*), prvýkrát publikovanej v roku 1725. Vicovým dielom všade prestupuje racionalizmus. V podstate redukoval úlohu Boha v dejinách na minimum. Pripísal mu určitú úlohu iba na začiatku ľudských dejín. Patril k prvým mysliteľom, ktorý ľudstvo pochopil v kontexte sebvývoja, jeho univerzálnosti.

o **Charles de Secondat Montesquieu** (1689 – 1755), syn gaskonského šľachtica, predseda súdu v Bordeaux, je všeobecne známy svojimi formuláciami o trojakej povahe štátnej moci (zákonodarná, výkonná a súdna). Menej je známe, že sa dosť obsírne zaoberal vzťahmi medzi prírodnými činiteľmi (pôda, podnebie, pôrodnosť) a životom spoločnosti.

Vo filozofickom románe „Perzské listy“ (1721) natrafíme na úvahy o závislosti medzi rastom bohatstva a rastom obyvateľstva. Montesquieu predpovedá, že ak sa udržia niektoré terajšie spôsoby hospodárenia, zem sa premení na púšť. Treba určiť proporcie medzi „kolobehom bohatstva“, „rastom príjmov“ a „počtom obyvateľstva“.

Poznatky o anglickom politickom systéme sa pokúšal Montesquieu vydať ako samostatné spisy. Francúzska cenzúra ich však zastavila. Preto sa rozhodol napísať rozsiahle dielo „Duch zákonov“. Je rozdelené na 31 kníh.

o **Jean Jacques Rousseau** (1712 – 1778) je známy spracovaním koncepcie spoločenskej zmluvy v diele s rovnomerným názvom z roku 1762. Ľudia sú si rovní. Keďže žiadny človek nemá právo ovládať iného človeka, ochrana osoby a majetku ľudí sa dá dosiahnuť len tým, že človek dobrovoľne prevedie časť svojich práv na štát, na suveréna.

Z hľadiska globalistiky je zaujímavá „Rozprava o vedách a umeniach“. Je to vlastne odpoveď na slávnu otázku akadémie vied v Dijone, či rozvoj vied urobil ľudstvo mravnejším. Rousseau šokoval verejnosť odporom k civilizácii a vedám. Veda a umenie pôsobia na stratu individuality.

Vzd'alo'ovanie sa od prírody prináša človeku nové výzvy a problémy. Rousseau to ukázal vo svojich literárnych dielach ako je ľúbostný román „Nová Heloiza“ a pedagogický román „Emil“. Horlil tu za výchovu v prírode. Korene environmentalizmu sú zrejmé.

o **Jean Antoine Condorcet** (1743 – 1794), matematik, politik. Prvý vedecky orientovaný prognostik.

Náčrt historického obrazu pokroku ľudského ducha vychádza z idey, že z minulosti možno extrapolovať hlavné črty budúcnosti. Ako matematik a prírodovedec je presvedčený, že dejiny majú svoj sled. Pokrok je zákonitosťou dejín. Dejiny sú

zápasom svetla rozumu s tmou nevedomostí a predsudkov. Rozoznáva desať spoločenských stupňov ľudstva. Posledný z nich je „vekom rozumu“.

Z hľadiska globalistiky sú cenné jeho úvahy o hraniciach rastu. Upozorňuje, že krivky rastu obyvateľstva a krivka rastu existenčných potrieb sa dostávajú do rozporu. Vcelku je však optimistom. Katastrofe sa dá vyhnúť premysleným rozvojom vied a techniky. Ako prvý navrhol používať matematické metódy pri modelovaní vedecko-technického pokroku.

Medzi kritických utopistov zaraďujeme:

o **Claude Hentri de Saint-Simon** (1760 – 1825), predstaviteľ duchovne orientovaného utopizmu a kresťanského socializmu. Saint-Simon bol posadnutý nadšením z industrializácie. Bohatstvo sveta sa rodí vo výrobe. Osou ľudstva sú výrobcovia: podnikatelia, inžinieri, manažéri a robotníci.

Z hľadiska globalistiky majú osobitný význam Saint-Simonove úvahy o postupnej integrácii sveta, predovšetkým Európy.

Po historickej analýze pokusov zjednotiť Európu v stredoveku, navrhuje Saint-Simon zriadiť európsky parlament. Predpokladom zjednotenia Európy je nielen dohoda medzi Anglickom, Francúzskom a Nemeckom. Základným predpokladom je všeobecné rozšírenie demokracie.

Podľa Saint-Simona zlatý vek nie je za nami, ale pred nami. Spočíva v uplatnení lepšieho spoločenského poriadku na kresťanských zásadách.

o **Charles Fourier** (1772 – 1837) vošiel do vedomia ako ostrý kritik osvietenských ilúzií o pokroku a propagátor socialistických výrobných spoločenstiev.

Základnou formou socializmu má byť falansféra, organizované spoločenstvo výrobcov a spotrebiteľov uprostred prírody, s mnohotvárnou prácou, ktorá prináša vnútorné uspokojenie.

Z hľadiska globalistiky sa Fourier dotýka základných otázok. Úlohou novej spoločnosti je „nastoliť rovnováhu obyvateľstva, proporciu medzi počtom spotrebiteľov a výrobnými silami“. Predvídal dôsledky populačnej explózie. Navrhol obmedziť počet obyvateľov Zeme na 5 miliárd. S neuveriteľnou presnosťou vyrátal, že táto hranica sa dosiahne v roku 1970.

o **Thomas Robert Malthus** (1766 – 1843) obrátil pozornosť na globálny problém vývoja svetovej populácie a vývoja produkcie potravín.

Nekontrolovaný rast obyvateľstva prebieha geometrickým radom (1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256), kým rast výroby potravín aritmetickým radom (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9). Podľa toho sa počet obyvateľstva zdvojnásobuje každých 25 rokov, ale výroba potravín sa zvyšuje iba o stále rovnakú čiastku.

Rast populácie sa prakticky reguluje dvomi cestami: represívne (vojny, hladomory, epidémiami) a preventívne – vedomou reguláciou pôrodnosti. Za hlavnú metódu Malthus považoval mravnú zdržanlivosť, predovšetkým mimo manželstva. Varoval dokonca pred masovým využívaním antikoncepčných prostriedkov, lebo by dokonca mohli vyvolať opačné nebezpečenstvo.

2 Existenciálna a ontologická neistota a problém dôvery

V poslednom desaťročí nastal v sociológii (ako vede, ktorá sa primárne zaoberá sociálnymi súvislosťami globalizácie) boom záujmu o témy do tej doby ani zďaleka nijako zvláštne exploatované – o tému dôvery. Žiadna móda v sociológii ale nie je úplne náhodná, teda ani módnosť témy dôvery nie je produktom rozmaru jednotlivých autorov alebo jednoduchej tematickej napodobeniny. Problém dôvery sa totiž stal jedným z ústredných problémov našej doby a to rozhodne nie náhodou. Príčiny záujmu o túto tému spočívajú pravdepodobne v nasledujúcich javoch, ktoré charakterizujú v podstatne väčšej miere našu dobu než epochy predchádzajúce:

1. **Tradičné spoločenstvo** (tzv. Gemeinschaft v terminológii nemeckej sociológie 19. storočia), bolo založené na bezprostrednom kontakte medzi ľuďmi a ktoré stálo a padalo so vzájomnou dôverou, bez ktorej jednoducho nemohlo prežiť, sa rozpadlo: rozpadlo sa už v raných fázach vývoja modernej spoločnosti a definitívne skončilo v epoche globalizácie – globálna spoločnosť nepozná spoločenstvo založené na interpersonálnych vzťahoch, ktoré predpokladajú vzájomné poznanie ľudí, ktorí sú v styku a teda i možnosť formulácie zdôvodnenia predpokladu o ich dôveryhodnosti.
2. **Globálna ekonomika** (na rozdiel od „tradičného kapitalizmu voľnej súťaže“) je v značnej miere anonymná, nemôže teda byť založená na personálnej dôvere, preto lebo je takmer úplne odosobnená, dôveryhodnosť jej jednotlivých aktérov sa potom odvodzuje od dôveryhodnosti firmy, ktorá je ale sama produkovaná z podstatnej časti masovými médiami (a reklamou), ich dôveryhodnosť môže byť sama spochybnená.
3. Globálna ekonomika špeciálne jej tlak na národné štáty, vedie k oslabeniu národnej (štátnej, etnickej, jednoducho k akejkoľvek kolektívnej) identite, a teda **k oslabeniu dôveryhodnosti doterajších inštitúcií**, ktoré garantovali možnosť samozrejme a s vysokou mierou pravdepodobne správne sa orientovať v sociálnom svete.
4. Aj keď žiadna spoločnosť nikdy v dejinách nebola „spoločnosťou spočinitia“ (túto nostalgickú ilúziu v sebe umelo živíme vplyvom zlej historickej literatúry a chybné generalizovanej individuálnej skúsenosti, že za „mladosti bolo všetko lepšie“), skôr naopak – každá spoločnosť bola spoločnosťou rizika (stredoveké spoločnosti veľmi dobre vedeli, čo je to „sociálne riziko“, aj keď pre to nemali výraz), je predsa len globalizovaná či globalizujúca sa spoločnosť spoločnosťou rizika väčšieho, „**globálneho rizika**“, pričom komplementárnou stránkou rizika je neistota, nedôvera a existenciálny nepokoj.
5. Ak prijmeme predpoklad (a ten je základom nášho ďalšieho uvažovania), že globalizácia je v istom zmysle **extenzívna postmodernita**, potom nutným dôsledkom globalizácie je na individuálnej úrovni strata toho, čo kedysi Anthony Giddens nazval ontologickou istotou (a čo má základy vo fenomenológii Husserlovej a Schutzovej): **ontologickou istotou** sa rozumie samozrejmy

predpoklad, že vnútorný špeciálne sociálny svet, ktorý nás obklopuje, je taký, ako sa nám javí, že „veci sú také, aké sú“ a že sa môžeme spoľahnúť na ich kontinuálne trvanie.

Táto ontologická istota, ktorá sprevádzala moderného človeka minimálne 3 storočia (a pre človeka stredovekého mala dôraznejšiu platnosť, pretože bola garantovaná existenciou Božou), sa s nástupom postmoderného myslenia zrútila: nič nie je také, aké bývalo, a hlavne nič nie je také, aké sa nám zdá. Ale odkiaľ, kde a prečo sa toto spochybnenie sveta a teda i vedenia vlastne vzalo? Tá otázka by bola čisto akademickým problémom, keby sa netýkala zásadným spôsobom fenoménu globalizácie a hlavne spôsobu integrácie človeka, konkrétnej ľudskej bytosti do tohto procesu a spôsobu, čím tento vstup do „nového, skvelého sveta“ prežíva.

3 Globalizácia ako extenzia postmodernizmu

Je nepochybné, že prapôvod existenciálneho nepokoja je možné hľadať už v samotných základoch modernej vedy s jej pochybovaním, s jej skepsou ako integrálne súčasťou poznávacieho procesu samotného. Vieme ale veľmi dobre, že vedenie samo existenciálny nepokoj nevyvoláva (Masaryk hovorí, že nie vedenie, ale „polo-vzdelanie“ vedie ku strate existencionalnej istoty), že musí vstúpiť do určitého sociálneho kontextu. Tým kontextom sa stáva:

1. **Sociálne** (teda z hľadiska sociálnych štruktúr, inštitúcií a interpersonálnych vzťahov a sociálnych činností) **neskoršia modernita** s jej definičnými a sprievodnými znakmi a
2. **kognitívny** (teda z hľadiska intelektuálneho, duchovného, myšlienkového vyjadrenia „ducha „doby) **postmodernizmus**, ktorý je charakterizovaný niekoľkými podstatnými znakmi, a tiež ontologickú neistotu prehľbuje a pobyt v sociálnom svete robí ďaleko viac znepokojujúcim, než bolo v minulosti; hlavne ide o dôraz na **ambivalenciu** ako podstatnú charakteristiku prakticky všetkých sociálnych fenoménov neskoršej doby, odpor voči zjednodušenej predstave o „reprezentácii“ vecí a javov (tzn. ako by sa v našom vedomí vnútorný svet jednoducho odrážal ako v zrkadle), spochybnenie racionalizmu a racionality ako jedinej cesty k „naozajstnému vedeniu“, odmietnutie „privilegovanej pozície rozumu a vedy“ v štruktúre a organizácii ľudskeho poznania a konečne – v niektorých krajných verziách postmodernizmu (napríklad u Jeana Baudrillarda) o spochybnenie „reality samej“, ktorá je vraj takmer úplne substituovaná „obrazmi“, ktoré si o nej vytvárame prostredníctvom masových médií atď.

Postmodernizmus ako „filozofia a sociológia globalizácie“ so sebou prináša ešte ďalšie znaky ako napríklad:

- Odmietnutie tzv. heroického životného štýlu,
- dôraz na radikálnu zmenu hodnotových štruktúr (v niektorých verziách ide o krajnú verziu hedonizmu a k tzv. permisivizmu, tzn. k legitimizácii stavu, v ktorom je všetko alebo aspoň skoro všetko dovolené), čo samozrejme súvisí s radikálnym relativizmom (poznávacím, kultúrnym a etickým), ktorý je spojovníkom celého tohto prístupu.

Samozrejme, že možno namietat', že takto postmoderná filozofia a sociológia nevypadá, že je omnoho sofistikovanejšia, argumentačne prepracovanejšia atď., čo samozrejme vieme – je prepracovaná až do podôb, v ktorých sa stáva úplne nezrozumiteľnou a preto je predmetom zlomyseľných hier zo strany „tradicionalistov“, ktorí určitú časť postmoderného myslenia jednoducho degradujú na „slovný šalát“, ktorý je do tej miery vecne bezobsahový, že ho ide generovať na počítači v ľubovoľnom množstve a na ľubovoľnú tému. **Postmodernizmus** – napriek všetkým kritikám – je **legitímnym dieťaťom neskoršej doby, je radikálnym (a jeden z možných) filozoficko-sociologických zdôvodnení globalizácie ako sociálneho procesu**, ktorý je sám o sebe historicky bezprecedentný, a preto nesmierne ťažko opísateľný.

Historicky bezprecedentný je sám postmodernizmus, uvážime, že ide po prvýkrát v dejinách o filozofiu a sociológiu, ktorá sa nehanbí za „**vedomý eklekticismus**“. Ide o filozofiu a sociológiu, ktorá pokladá rétoriku za dôležitejšiu, než je „štandardná verifikácia“ a je odporkyňou „normálnej vedy“, v ktorej sú jasne rozoznateľné spôsoby videnia vnútorného sveta, je teda decentrovaná a deheroizovaná: žiadne paradigmy a žiadna škola nie je viac než ostatný, pretože žiadna „veľká teória“ už nie je možná, pretože k dispozícii sú len a len teórie lokálne, teda s priestorovo i časovo vymedzenou platnosťou atď.

Toto všetko a mnoho ďalšieho by mohlo byť predmetom nezaujímavého „akademického diškurzu, keby postmoderné myslenie v mnohých ohľadoch neodrážalo skutočný stav vecí a skutočný stav mysle **neskoro-moderného, globalizovaného človeka**. Už v tejto mojej poslednej vete ale oznamujem dominantný paradox každého uvažovania o globalizácii z tejto perspektívy:

- postmoderná „paradigma“ totiž neuznáva žiadny „skutočný stav vecí“ (sama realita je spochybňovaná) a žiadny „skutočný stav mysle“, pretože nič takého neexistuje, existujú len obrazy, texty a výpovede, ktoré sú vždy partikulárne, jedinečné a nezovšeobecniteľné.

Tak teda čo s takým pohľadom na svet? Je vôbec k nejakému úžitku?

4 Ambivalencia alebo ťažkosti jednoznačnosti

Ak pominieme skutočnosť (samozrejme preukázateľnú), že existujú postmodernisti radikálni a umiernení, že existujú postmodernisti, ktorí sa sami za postmodernistov nepokladajú a že existujú **teoretici globalizácie, ktorí s postmodernizmom nechcú mať nič spoločné**, dve podstatne inšpirujúce myšlienky v zmienenom „módu uvažovania“ nájdeme mimo akúkoľvek pochybnosť:

1. Podstatným charakteristickým rysom (znakom, definičnou „skratkou“) jednotlivých globalizačných procesov je **ambivalencia** a ambivalencia sama je definičným znakom globalizácie ako celku.
2. Globalizácia je sociálny proces, ktorý vieme všeobecne charakterizovať, ale nedokážeme ju ani vysvetliť, ani **nevieme predvídať** jej vývoj, vieme vymenovať niektoré podstatné sociálne súvislosti tohto procesu, ale nevieme ich „zhodnotiť“, nevieme im pripísať jednoznačnú („univerzálnu“) hodnotu.

Pokiaľ ide o ambivalenciu ako definičný znak (definiens) globalizácie, a pokiaľ ide o „nepredvídateľnosť“ jej efektov, tak na vysvetlenie použijeme autority dvoch dnes asi nespochybniteľných sociológov, ktorí sa fenoménom zaoberajú – Zygmunta Baumana a Anthonyho Giddensa.

Anthony Giddens v knižke *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* (1991) píše: „*Globalizácii... musíme rozumieť ako dialektickému javu, v ktorého rámci udalostí, ktoré sú situované na jeden koniec spektra deja, vyvolávajú vznik odlišných, či dokonca opačných javov a udalostí na jeho druhom konci*“ (podľa vyd. 2001, s. 31). To ale neznamená nič iné, než že tento proces, ktorý je „na jednom konci spektra“ pozitívny, je na druhom konci spektra negatívny a naopak. Alebo inými slovami a všeobecnejšie: Ten istý proces môže byť dokonca súčasne (nielen následne, ale následne vždycky!) hodnotený ako proces vyvolávajúci kognitívne, emocionálne a konatívne reakcie tak isto pozitívne ako aj negatívne, a to nielen u rôznych indivíduí a odlišných sociálnych skupín zároveň, ale súčasne u toho istého jedinca a tej istej skupiny. Táto téza je pre **porozumenie sociálnych súvislostí globalizácie**, ak sa samozrejme nechceme obmedziť na ich (nakoniec vždycky neúplné) vymenovávanie, veľmi dôležitá a zásadná.

V psychológii (ale i sociálnej psychológii a sociológii) „**ambivalencia**“ znamená schopnosť ľudského intelektu (emocionálnych dispozícií alebo postojovej orientácie) pripísať tomu istému javu (faktu, procesu) zároveň pozitívne i negatívne, kladné i záporné „hodnotenie“, zaradiť ich súčasne do dvoch logicky sa vylučujúcich kategórií. Ale „dialektika“, o ktorej hovorí Giddens, to nie je diabolský vynález Karla Marxa, ktorý v tichu londýnskej knižnice a za Engelsove peniaze spriadal šialené filozofické konštrukcie, to je fakt, s ktorým sa modernita stretávala nielen ako s problémom filozofickým, ale taktiež ako s fenoménom sociálnym – a teda každodenným: dialektika, ambivalencia, rozpornosť vstupovali čím ďalej častejšie do ľudských domovov, aj napriek tomu, že neboli pozvané a vítané. Ambivalencia (alebo radšej obecnnejšie viacznačnosť), hovorí Bauman (1991), je „možnosť pripísať predmet alebo udalosť nielen do jedinej, ale súčasne do niekoľko kategórií“, čo je avšak „špecificky jazykový nesúlad“: jazyk prestáva, ba dokonca odmieta plniť svoju základnú funkciu, totiž zaradiť objekty do kategórií, oddeliť ich, odlíšiť, segregovať. A predsa, dodáva Bauman, **nejde o patológiu jazyka**, pretože táto nespôsobilosť jazyka byť jednoznačným „rastie súčasne so zložitou skutočnosťou, ktorá sa stáva jednoznačne neuchopiteľnou“. Tak totiž proti sebe stojí na jednej strane „**svet rádov**“, kde je všetko usporiadané, kde sú veci správne a presne zaradené, oddelené od seba, kde sa od seba významne líšia, a naopak priradené k sebe všade tam, kde k sebe patria, je to svet, v ktorom si môžeme spočítať pravdepodobnosť určitej udalosti, ba v ktorom dokonca môžeme túto pravdepodobnosť zvýšiť alebo znížiť. A na druhej strane je **svet náhody**, svet neusporiadanosti, svet nevypočítateľnosti a nepredvídateľnosti, svet v ktorom udalosti a procesy nemôžeme jednoznačne priradiť a oddeliť, pretože ich povaha sa tomu vzpiera.

Bauman (1995, s. 12) dodáva: „*Situácia sa stáva ambivalentnou, mnohoznačnou, ak sa naše jazykové prostriedky stávajú neadekvátnymi a keď situácia nenáleží buď do žiadnej z vymedzených klasifikačných tried, alebo patrí do niekoľko tried súčasne.*“ Takýto stav pociťujeme ako vnútorne nepríjemný, ako napätie, ako niečo, čoho je

treba sa rýchlo zbaviť... Ale pozor: Celá modernita nebola predsa ničím iným než úsilím učiniť svet usporiadaným a jednoznačným – a to hlavne s využitím (modernej) vedy a jej prostriedkov, a ak by to nebolo možné, potom aj s použitím násilia. Bauman sa preslávil svojou knihou „Modernity and Holocaust“, v ktorej sa pokúsil dokázať, že holocaust je radikálnym domyslením a do konca dovedeným úsilím o úplnú jednoznačnosť: každý „cudzí“, každý „iný“, každý „odlišný“ bol najprv takto „klasifikovaný“ (pretože do našej tradičnej, štandardnej klasifikácie sa nám jednoducho nevošiel) a potom vylúčený zo spoločenstva. V krajnom prípade vylúčený fyzickou extermináciou – zabitím.

Čas postmoderný, a teda čas globalizácie, je ale časom práve takej nejednoznačnosti, takej čertovskej dialektiky, takej **ambivalencie**, kde globalizácia je a nie je „lokalizáciou“ kde multikulturalizmus je a nie je riešením globálnych migračných pohybov, kde masová kultúra je a nie je demokratizáciou kultúry, kde kultúrny priemysel je a nie je produkciou „opiátov pre masy“, kde nadnárodné spoločnosti sú a nie sú impulzom pre rozvoj lokálnych ekonomík, kde uvoľnenie tradičných morálnych noriem (v časti sveta) je a nie je cestou k uskutočneniu naozajstného oslobodenia individua, kde individualistická ideológia je a nie je hybnou silou a motívom produktívnej aktivity oslobodeného človeka, kde globalizácia zlepšuje i zhoršuje postavenie ľudí v krajinách tzv. Juhu našej planéty, kde amerikanizácia je a nie je príznakom úpadku tradičnej európskej kultúry atď.

To podstatné, čo musíme vedieť, sú tri triviálne axiómy:

- **Nič sa nestane globálnym, čo sa nestane tovarom (axióma komodifikácie);**
- **čo je nepredajné, to sa neglobalizuje (axióma trhu);**
- **všetko, čo sa môže globalizovať, sa globalizuje (axióma totality).**

Tieto axiómy platia nielen pre hmotné statky – globalizácia je predsa globálnym pohybom kapitálu, tovaru a ľudí. Od doby Pierra Bourdieua ale vieme, že kapitál nie je len kapitálom ekonomickým, ale že existuje tiež kapitál sociálny (sieť ľudských vzťahov, hlavne medzi vplyvnými tohto sveta) a kapitál kultúrny či symbolický (ktorý sa pohybuje v rozpätí od umeleckých artefaktov nevyčísliteľných hodnôt po telenovely, od ovládania písma po schopnosť manipulácie so sofistikovanou výpočtovou technikou). Od doby Theodora Adorna vieme, že umelecké dielo sa „vo svete reprodukovateľnosti“ (výraz Waltera Benjamina) nielen mení nutne a „zákonite“ v tovar, ale vytvára sociálny a psychologický predpoklad k tomu, aby sa diela nevytvárali „preň samotný“, ale pre to, aby boli reprodukovateľné (teda – predajné).

A ako je to s človekom? Ak odmietame dôsledne apokalyptický tón, ktorý v globalizácii vidí nevyhnutnú skazu ľudstva, musíme pripustiť, že človek má tým väčšiu šancu sa „globalizovať“, čím väčším kapitálom (ekonomickým, sociálnym a symbolickým) disponuje a čím voľnejšie je ochotný zaobchádzať so svojou pôvodnou identitou: identita sa preto stáva stelesnením, sloganom, výzvou, témom i hrozbou globalizácie ako celosvetového procesu, v ktorom sa zráža, stretáva a bije globálna s lokálnou, identita „miestna“, národná s identitou „svetovou“, národnou.

A tak teda máme v tej istej výkladnej skrini knihy „Žádný strach z globalizace“ a vedľa „Antinomií globalizace“, knihy, ktoré v globalizácii vidia proces univerzalizácie ľudských práv a hodnôt pre celý svet, vedľa kníh, ktoré v globalizácii vidia totálne ohrozenie samých základov demokracie. Sme totiž pred tou istou výkladnou skriňou, aké sú v Prahe, Londýne, Paríži i Šanghaji, kde na jednej strane máme pestrý výber kuchárok s radami, ako „chutne variť“, a na druhej strane výber podobne farebných príručiek s radami, ako bezbolestne (hlavne bez cvičenia) schudnúť... Táto metafora je **metaforou globalizácie**: ukazuje jej ambivalenciu, totiž naše súčasné chcenie „nezlučiteľného“, a súčasne vylučuje z oblasti tohto chcenia tých, pre ktorých problém „chutnej stravy“ je problémom elementárneho prežitia a problém „bezbolestného chudnutia“ problémom fyzickej smrti. Nemôžeme sa diviť, my, ktorí sa sami vidíme v pozitívnych kategóriách, nemáme valné porozumenie napríklad pre filozofiu Leonarda Jeffriese, ktorý v európskych belochoch vidí „řadových řudí“, ktorí na miesto na slnku (ako černosi) vyrastali v jaskyniach, a preto sú individualistickejší, materialistickejší a agresívni a ich prínos svetu sa redukuje na tri D:

- Domination (nadvláda)
- Destruction (skaza)
- Death (smrť)

Sme schopní „tolerovať“ i toto videnia sveta a túto interpretáciu dejín ako malú odlišnosť, diferenciu od nášho videnia, alebo sa okamžite staviame do obrannej pozície tých, ktorých hodnotový systém je ohrozený „afrocentrickým rasizmom“? (viaceré témy knihy Barša, 1999, s. 35aj.)

Ak ale **ambivalencia a mnohoznačnosť** je skutočne defíničným znakom nášho sveta, ak jeho antinómie nie sú len „chybami nášho jazyka“ („nesprávne zvoleného diřkurzu“ alebo „nevhodných argumentačných stratégií“), potom je nutné vziať defínitívne (teda pre tento čas hic et nunc) na vedomie, že řiadne jednoznačné riešenie nie je k dispozícii a že každé jednostranné hľadisko, ktoré nereřpektuje vnútornú (imanentnú) rozpornosť globalizácie je čírou ideológiou, spupnou doktrínou, ktorá môže byť vplyvná, ale nemôže byť „pravdivá“. Ak nevedel Pilát Pontský, „čo je pravda“, vieme to my, řudia, globalizujúceho sa sveta, ešte menej.

5 Otázky a dôsledky globalizácie

5.1 Otázky, ktoré globalizácia kladie

Súbor otázok, ktoré globalizácia kladie, je možné viac menej systematicky zhrnúť takto:

- Koho globalizácia zvyhodňuje a koho naopak marginalizuje?
- Koho zaraďuje a koho vylučuje? Ako fungujú mechanizmy sociálneho vylúčenia (exklúzie) v procese globalizácie?
- Čo robí globalizácia s individuálnou a národnou (lokálnou) identitou?

- Čo nám globalizácia ponúka a čo nám berie? Čoho sa musíme vzdať, ak sa chceme plnohodnotne zapojiť do globalizačných trendov?
- Ako globalizácia zmenila a mení chod „veľkých dejín“ (problém monopolárneho sveta) a ako ovplyvňuje ľudské biografie, konkrétne životy?
- Vieme – vplyvom globalizačných procesov (ktorých súčasťou je samozrejme mediálny svet) – o svete viacej alebo menej? Je naše vedomie o sebe samom bohatšie tým, že vieme viac o iných?
- Je svet, v ktorom žijeme, „reálnym svetom“ každodennej skúsenosti, alebo skôr (z väčšej časti) svetom konštruovaným masmediálnymi obrazmi (simulákry)?
- Ak je náš svet aspoň zo značnej časti „konštruovaný svetom“, kto je jeho konštruktérom? My sami, alebo mediálni magnáti? Alebo ešte niekto úplne iný a úplne anonymný?
- Ak globalizácia vedie nutne k rastu objemu sociálnych kontaktov medzi ľuďmi rôznych kultúr, vedie to k ich zblíženiu, alebo skôr k rastu vzájomných resentimentov?
- Aká je povaha moci v globalizovanom svete? Je koncentrovaná, alebo disperzná, je viditeľná alebo anonymná?
- Kto a prečo globalizáciu glorifikuje ako jedinú správnu cestu? Kto a prečo globalizáciu démonizuje ako nutnú cestu do pekla?

5.2 Nezamýšľané dôsledky, ktoré globalizácia vyprodukovala

Nezamýšľané dôsledky, ktoré globalizácia už evidentne vyprodukovala, sú aspoň tieto:

V oblasti politiky došlo k vzniku niektorých tzv. nových sociálnych hnutí (hlavne antiglobalizačných), ale súčasne k posilneniu sociálnych hnutí, ktoré boli doposiaľ na okraji politického spektra.

V ekonomickej oblasti došlo k zneprehľadneniu kapitálových tokov a hlavne k anonymizácii ekonomických subjektov, k rastu ich nezodpovednosti voči danej lokalite: zdá sa, že v globálnom kontexte neplatí tradičný „vlastník sa lepšie stará o ekológiu a pod., pretože tak robí z vlastného záujmu“ – vlastným záujmom globalizovaných spoločností nie je starostlivosť o danú lokalitu, ale o ich maximálne využitie.

V oblasti technologickej sa hlavne skraca proces od vynálezu k jeho masívnemu rozšíreniu (príkladom je mobilný telefón), rastie objem disponibilných informácií vrátane vzniku informačného šumu a informačného „znečistenia“.

V oblasti kultúrnej dochádza na jednej strane k pokusom o uchovanie lokálno-kultúrnych špecifik, na strane druhej k rozsiahlej „amerikanizácii“ masovej kultúr.

V oblasti mediálnej, ktorá je s kultúrnou prepojená priamo, dochádza k procesom, ktoré vo svojich dôsledkoch nevedú ku diferenciacii, ale skôr k nežiaducej unifikácii v oblasti módy, spotrebného tovaru i „kultúrneho konzumu“.

Uvážime, že všetky tieto procesy sa dejú v troch nesúmeriteľných sociokultúrnych a sociopolitických kontextoch, totiž v kontexte postkoloniálnom, postkomunistickom a postmodernom, bude naša neistota nad možnosťou písania budúcich scenárov ešte väčšia.

6 A čo človek

Kedysi sa parodoval jeden z komunistických sloganov slovami – Na konci každého nášho snaženia stojí človek... Naozaj – až na konci. Otázku veľmi podobnú si môžeme klásť v súvislosti s globalizačnými procesmi, pretože kardinálna otázka „čo to spraví s človekom“ vlastne ani nebola položená. Povedie globalizácia ku vzniku nejakého nového tvora Homo globalis, premení sa podstatne mentalita ľudí pod vplyvom globalizácie, a ak áno, ktorých a ako?

Jediné, čo vieme úplne isto, je to, že globalizácia nikoho nenecháva chladným. Patrí k oným sociálnym procesom s obrovskými dôsledkami, ktoré vyvolávajú reakcie buď nadšene súhlasné, alebo naopak kategoricky odcudzujúce, akoby prítakávala požiadavku, ktorý je formulovaný v Novom zákone: Vaša reč buď že áno - áno, nie – nie; čo nad to je, od zlého je. Akokoľvek sme sa pokúsili ukázať, že fenomén globalizácie je bytostne ambivalentný a že jednoznačné stanovisko je veľmi sporné, predsa sa nevyhneme elementárnej typológii postojov ku globalizácii, pretože sme predsa tiež tvrdili, že globalizácia je nielen „objektívny proces“, ale tiež ideológia – a ideológia je vždy postojom.

Tieto postoje sú trojakého druhu:

1. Entuziastický postoj, ktorý v globalizácii vidí nekonečne roztvorený vejár možností a nových, doposiaľ nevidaných šancí, ktoré sú umožnené a súčasne umocnené novými technológiami, hlavne zdieľanými. Aj keď pre tento postoj existujú dobré dôvody, ktoré ide pomerne ľahko identifikovať (rast spotreby, „technologizácia“ sociálneho života, vznik nových životných štýlov, prelínanie kultúr, široké kontakty ľudí prislúchajúcich k rôznym civilizáciám atď.) nie je možné nevidieť, že je v jednom ohľade naivný: pozitívne dôsledky sa nebudú dotýkať rovnomerne všetkých a možnosť „práce a blahobytu pre všetkých“ zostane nedosnivaným snom.

2. Zmierení postoj, ktorý v globalizácii vidí buď nutné zlo, alebo „historickú nevyhnutnosť“, či dokonca čosi, čo sa deje z vôle Pána. Tento fatalistický vzťah ku globalizácii má ale svoje hlboké psychologické zázemie v tom, čomu sa hovorí nostalgické paradigmum. Toto paradigmum je akousi antropologickou konštantou, pretože má pravdepodobne svoje psychofyziologické korene vo fakte životného obehu (mladosť vidíme vždy idealizovanú, aj keď sa odohrala v akomkoľvek kontexte „veľkých dejín“, ak nebola poznamenaná nejakou príliš krutou dlhodobou životnou tragédiou či neodčiniteľnou traumou). Vracia sa do minulosti, nech bola aká bola – nemohla byť horšia než to, čo nás čaká. Nostalgické paradigmum, ktoré má samozrejme svojich úctyhodných predchodcov v sociológii i literatúre (romantická literatúra), je typickým sociálnym konštruktómom: minulosť je v ňom vždy idealizovaná a budúcnosť vždy nejasná.

3. Nezmiernený postoj, ktorý má dve základné varianty – **variantu aktívneho odporu** a **variantu pesimistického videnia budúcnosti**, čo sa môže čas od času aktivizovať a premieňať vo variant aktívneho odporu. Aktívny odpor vyjadruje samozrejme predovšetkým antiglobalizačné hnutie, ktoré patrí do kategórie tzv. nových sociálnych hnutí, pričom je nutné mať na pamäti, že v „neskorej dobe“ sú to práve nové sociálne hnutia, ktoré mnohí autori pokladajú za „jeden z najdôležitejších spôsobov, ktorým sa transformujú súdobé spoločnosti“ (Herbert Blumer), za „tvorcu nových, zásadných spoločenských premien“ (L. M. Kilian), alebo dokonca za „podstatných transformatívnych aktérov politického života a efektívnych nositeľov nových historických projektov“ (Alain Touraine). Pesimistický variant bol najlepšie vyjadrený v inom kontexte kanadským sociológom Tyriakianom, ktorý s odkazom na Evanjelium svätého Jána hovorí o piatich apokalyptických jazdcoch, ktorí môžu ľudstvo priviesť k nečakanej, ale neodvratnej katastrofe.

Záver

Globalizácia ako taká je procesom integrácie spoločnosti na vyššej úrovni, ako to bolo v predchádzajúcich etapách vývoja spoločnosti. Termín globalizácia je vlastne trend posunu v geografickom meradle ekonomickej integrácie, ku ktorému dochádza hlavne v posledných tridsiatich rokoch. Neznamená to však, že by už bol dosiahnutý konečný stav naplno integrovanej globálnej ekonomiky.

Vízia globálne otvorenej spoločnosti nie je ani zd'aleka utopická. Otvorená spoločnosť sa zakladá na poznaní, že konáme na základe nedokonalého chápania. Dokonalosť je pre nás nedosiahnuteľná, musíme sa uspokojiť s nedokonalou spoločnosťou, ktorá je otvorená voči zlepšeniu. Čo je reálne, nemusí byť rozumné – inými slovami, režimy, ktoré vládnu, majú zákonite chyby, a teda potrebujú reformu, a čo je rozumné, nemusí byť dosiahnuteľné – to znamená, že zlepšenia musia vychádzať z toho, čo jestvuje a čo je možné, a nie z diktátu nejakej abstraktnej racionality.

Princípy otvorenej spoločnosti nachádzajú výraz v demokratickej forme vlády a trhovej ekonomike. Ale keď sa pokúšame aplikovať tieto princípy v globálnom meradle, narážame na zdanlivo neprekonateľný problém, suverenitu štátov. V počiatocnom bode vytvárania globálnej otvorenej spoločnosti ju treba prijať.

Reference

BARŠA, P.: Politická teorie multikulturalismu. Brno, CDK 1999, ISBN: 80-85959-47-X.

BARTELSON, J.: Three Concepts of Globalization. In: International Sociology. Vol. 15, 2000, č. 2, s. 180-196.

BAUMAN, Z.: Globalizácia – Dôsledky pre ľudstvo. Bratislava, Kaligram, 2000, ISBN 80-7149-355-8

BAUMAN, Z.: Modernity and Ambivalence. Ithaca, N.Y.: 1991, Cornell University Press. ISBN 0-8014-2603-0

- BAUMAN, Z.: Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality. Cambridge, MA: 1995, Basil Blackwell. ISBN 0-631-19267-0
- BAUMAN, Z.: Modernity and Holocaust. Cambridge, Polity Press 1989.
- BECK, U.: Čo je globalizácia, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Bratislava, 2004, ISBN 80-8061-190-4
- BĚLOHRADSKÝ, V.: Krajiny a pravda. Salon Práva 20. prosinec 2001.
- Drucker, P., F.: Fungující společnost. Praha: Management Press, 2004. ISBN 80-7261-098-8.
- GIDDENS, A.: Unikající svět. Praha. Sociologické nakladatelství SLON 2000, ISBN: 80-85850-91-5
- GIDDENS, Anthony. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Stanford :Stanford University Press, 1991. 256 s. ISBN 0-8047-1944-6.
- HUNTINGTON, S.: P. Střet civilizací - boj kultur a proměna světového řádu. Praha: Rybka Publishers, 2001. ISBN 80-86182-49-5.
- LAFONTAINE, O., Mullerová, Ch.: Žádný strach z globalizace: Blahobyť a práce pro všechny. Praha, Ústav mezinárodních vztahov 1999, ISBN 80-85864-69-X
- Rolný, I., Lacina, L.: Globalizace, etika, ekonomika., Boskovice: Nakladatelství František Šalé - Albert, 2001. ISBN 80-7326-000-X.
- SOROS, G.: O globalizácii, Bratislava, Kalligram, 2002, ISBN 80-7149-490-9
- VICO, G. B.: Základy nové vědy o společné přirozenosti národů. Praha 1991, ISBN 80-200-0051-8

Kontaktní adresa

Ing. František Vojtech, Ph.D.

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava, Slovenská republika
E-mail: frantisek.vojtech@sario.sk
Tel. číslo: +421 910 828 234